

Barbara ADAMCZYK

[rec.] Tadeusz Sakowicz, *Systemy normatywne w świadomości osób uwięzionych. Studium socjopedagogiczne*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013, ss. 290

W recenzji wydawniczej prezentowanej książki prof. dr hab. Zdzisław Majchrzyk pisze, że

walorem publikacji są odpowiedzi na pytania: jak systemy normatywne wpływają na regulację i kontrolę zachowań osób osadzonych w zakładach karnych [...], jak z nimi postępować, co im oferować, zapraszając do osobowej – personalistycznej relacji. Dominująca problematyka znaczenia wartości w myśleniu humanistycznym, w tym również religijnym, nakreślona przez Autora, jest ciekawą propozycją w rozumieniu przestępczości [z okładki recenzowanej książki].

Można przychylić się do powyższej wypowiedzi i stwierdzić, że te interesujące zagadnienia stały się przyczynkiem do powstania recenzowanej publikacji naukowej, której autorem jest Tadeusz Sakowicz, doktor nauk humanistycznych, adiunkt w Zakładzie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji w Uniwersytecie Humanistyczno-Przyrodniczym Jana Kochanowskiego w Kielcach, wieloletni wychowawca i nauczyciel w Pogotowiu Opiekuńczym w Kielcach.

Porządek życia społecznego przebiega według, bardziej lub mniej uświadamianych przez przeciętnego człowieka, systemów normatywnych. Systemy te regulują interakcje międzyludzkie, porządkują je, odpowiednio ukierunkowują, zapewniają poczucie bezpieczeństwa, umożliwiają międzypokoleniowy przekaz wartości kulturowych.

System normatywny to kompleks prawideł regulujących zachowanie człowieka w społeczeństwie. Poprzez wskazywanie, jakie czynności są dozwolone, a jakie zabronione, organizuje on życie społeczne i rozstrzyga ewentualne konflikty. Nieprzestrzeganie systemu norm skutkuje konsekwencjami w postaci sankcji.

Ze względu na fakt, że społeczeństwa są bardzo zróżnicowane – ludzie zamieszkują rozmaite kraje, uczestniczą w różnych kulturach i różnią się religią – można wyodrębnić kilka rodzajów systemów normatywnych. Ze względu na źródła norm tworzących system możemy wyróżnić normy prawne, obyczajowe, moralne i religijne.

System normatywny funkcjonujący na terenie danego kraju to zbiór powiązanych ze sobą norm prawnych. Normy prawne obowiązują jednakowo wszystkich obywateli danego kraju, a ich nieprzestrzeganie kończy się zagwarantowaną przez państwo sankcją. Źródłem norm prawnych są akty prawne, które współcześnie często uchwalane są w ramach procedur demokratycznych.

Innym przykładem systemu normatywnego jest zbiór norm moralnych. Są one często związane z normami określonej religii, a ich źródłem jest Bóg lub np. rozum człowieka. System norm moralnych obrazuje przekonania ludzi na temat tego, co jest dobre, a co złe – dotyczy on określonej grupy ludzi (a nie jak w przypadku norm prawnych wszystkich mieszkańców danego państwa). W przypadku nieprzestrzegania norm moralnych mamy do czynienia z tzw. sankcją rozproszoną, czyli oburzeniem i krytyką środowiska.

Normy religijne wiążą się z przepisami (dogmatami czy doktrynami) danej religii, a ich nieprzestrzeganie wiąże się z sankcją sumienia lub karą otrzymywaną zwykle już po śmierci człowieka. Obowiązują one wszystkim wyznawców danej religii.

System normatywny norm obyczajowych to cały zestaw norm wypracowanych poprzez lata trwania życia społecznego. Normy obyczajowe opisują zwykle, jak się zachowywać w danej sytuacji, co robić i co mówić (np. opisują one sposób obchodzenia świąt czy sposoby przywitania). Łamanie norm obyczajowych skutkuje sankcjami ze strony społeczeństwa – można np. zostać wyśmianym.

Społeczeństwo w trosce o właściwą jakość funkcjonowania narzuca swego rodzaju przymus dotyczący przestrzegania norm ogólnie przyjętych, akceptowanych, respektowanych, realizowanych i wreszcie rozliczanych. Wspomniany przymus jawi się jako niezbędny do poprawnego funkcjonowania całego organizmu społecznego, w którym nie brakuje miejsca ani dla wybitnych jednostek, ani dla osób mniej znaczących, w tym wypadku przestępców wręcz eliminowanych ze społeczeństwa przez izolację więzienną¹.

Cele i funkcje instytucji więziennej można podzielić na cztery kategorie: kara, izolacja, prewencja oraz resocjalizacja. Natomiast do zasad więziennictwa zaliczyć należy humanitaryzm, tolerancję, praworządność, indywidualizm, wolną progresję i otwartość.

Rozpoznawanie świadomości przestępców jest jednym z najważniejszych zadań zmierzających do podjęcia decyzji o działaniach naprawczych (podejmo-

---

¹ Por. T. Sakowicz, *Systemy normatywne w świadomości osób uwięzionych. Studium socjopedagogiczne*, Kraków 2013, s. 17.

wanych przez pedagogów resocjalizacyjnych), warunkujących poprawność działania jednostki w społeczeństwie. Temu zagadnieniu, jednak ograniczonemu do świadomości przestępców odnośnie do systemów normatywnych, które umożliwiają poprawne funkcjonowanie człowieka w społeczeństwie, poświęcona jest omawiana książka *Systemy normatywne w świadomości osób uwięzionych. Studium socjopedagogiczne*.

Na książkę składa się wprowadzenie, pięć rozdziałów (każdy zakończony podsumowaniem), zakończenie, bibliografia oraz wykaz tabel, będących rezultatem badań empirycznych.

W rozdziale pierwszym pt. *Systemy normatywne w teorii i badaniach empirycznych* zostały przedstawione zagadnienia odnoszące się do jakości funkcjonowania społeczeństwa, domagającego się od swoich członków przestrzegania norm ogólnie przyjętych, akceptowanych, respektowanych, realizowanych i wreszcie rozliczanych. Autor porusza następujące problemy: presja społeczeństwa w odniesieniu do przestrzegania norm; normatywny system prawny i ważniejsze percepcje; normatywny system obyczajowy jako przedmiot badań kulturowych; normatywny system moralny w tradycji badań socjologicznych; system normatywny religijny w badaniach empirycznych.

Drugi rozdział prezentowanej książki, pt. *Świadomość normatywna i jej rodzaje*, zawiera refleksje odnoszące się do istoty świadomości społecznej oraz świadomości poszczególnych norm, takich jak: normy prawne, normy obyczajowe, normy moralne oraz normy religijne.

W rozdziale trzecim, zatytułowanym *Uwarunkowania świadomości normatywnej a mechanizmy anormalności (anormalności) więźniów*, dr Tadeusz Sakowicz podejmuje zagadnienie przestrzeni życia człowieka, w której kształtowana jest świadomość normatywna, oraz przybliża zagrożenia tego procesu określone jako mechanizmy anormalności (anormalności) zachowań niektórych ludzi, w tym wypadku – więźniów². Przedstawione są tu następujące tematy: uwarunkowania indywidualne (osobowościowe) więźniów; uwarunkowania środowiskowe (socjalizacja pierwotna w rodzinie i wtórna w społeczeństwie); uwarunkowania społeczne (socjalizacja wtórna – rola mężczyzny w jakości funkcjonowania rodziny inkarcerowanej); uwarunkowania kulturowe a socjalizacja do oczekiwań społecznych – instytucjonalnych; wolność a odpowiedzialność w społeczeństwie ponowoczesnym.

Rozdział czwarty, pt. *Normatywny system prawny jako wartość uznawana i realizowana*, składa się z pięciu paragrafów: struktura rodziny pochodzenia więźniów; dysfunkcje i patologie w rodzinie pochodzenia; rodzina pochodzenia jako środowisko wychowawcze badanych osób; aktualne funkcjonowanie badanych i ich wybrane oceny; perspektywa dalszego życia po odbytej karze pozbawienia wolności. Autor informuje, że ograniczając się do normatywnego syste-

---

² Tamże, s. 79.

mu prawnego, pragnie ukazać ten system w aspekcie jego internalizacji bądź nieinternalizacji przez badanych uwięzionych.

Chodzi o zwrócenie uwagi na uwarunkowania związane z naruszeniem przez badane osoby przepisów prawa, a zatem i porządku publicznego. Nasza uwaga koncentruje się na drugim aspekcie w kontekście socjalizacji i wychowania rodzinnego. Podstawowy problem zawiera się w pytaniu: w jakiego rodzaju relacjach interpersonalnych spontaniczna socjalizacja wewnątrzrodzinna i rodzinne wychowanie ułatwiały bądź utrudniały przekaz normatywnego systemu prawnego swoim dzieciom?³

Rozdział piąty, a zarazem ostatni w recenzowanej monografii, zatytułowany *Normatywny system moralny i religijny więźniów*, obejmuje następujące zagadnienia: religijność i moralność więźniów; moralność religijna przestępców w kontekście życia rodzinnego i uwarunkowań społecznych; blaski i cienie skutecznej readaptacji społecznej osób opuszczających zakłady karne; specyficzna komunikacja werbalna przestępców a logoterapia w pracy resocjalizacyjnej; stygmatyzacja więzienna jako wyzwanie; oraz racjonalne rozwiązania pomocowe państwa względem rodzin dotkniętych przestępczością.

Na podstawie zebranych i przeanalizowanych wyników badań empirycznych Tadeusz Sakowicz ukazał religijność i moralność więźniów na początku pierwszej dekady XXI w. Autor wskazuje, że zagadnieniem prezentowanym w tym rozdziale jest obraz moralności i religijności zarejestrowany na podstawie opinii osób odbywających karę pozbawienia wolności w polskich zakładach karnych. Moralność i religijność to pojęcia definiowane, m.in. w socjologii oraz pedagogice, jako nierozzerwalnie związane z człowiekiem i jego rozwojem. Uchodzą one za najważniejsze społecznie wartości, stąd też zostały one uwzględnione w omawianym rozdziale⁴.

Recenzowana publikacja jest wartościową pozycją zawierającą rozpoznawanie świadomości przestępców odnośnie do systemów normatywnych, co umożliwia podejmowanie w miarę skutecznych poczynań resocjalizacyjnych. Oryginalność omówionej pozycji polega na tym, że przybliży problematykę związaną z systemami normatywnymi, którą zasadniczo zajmuje się prawo, w aspekcie socjologicznym i pedagogicznym. Cenne są wstępy i podsumowania poszczególnych rozdziałów.

Wydaje się, że warto byłoby poruszyć w osobnym rozdziale (książka nie jest zbyt obszerna) kwestię świadomości osób osadzonych odnośnie do obyczajowego systemu normatywnego. Z pewnością dałoby to czytelnikowi pełny obraz świadomości normatywnej więźniów.

Książkę warto polecić studentom resocjalizacji, pedagogiki, psychologii, socjologii i innych nauk społecznych. Niezbędna jest w pracy kuratorów oraz osób (praktyków) zajmujących się zawodowo resocjalizacją przestępców.

³ Tamże, s. 142.

⁴ Tamże, s. 221.